

SUMBANGAN SYEIKH TAHIR JALALUDDIN DALAM PERKEMBANGAN ILMU DI ALAM MELAYU: SATU KAJIAN LITERATUR

¹Noorzahidah binti Mohd Zain dan ²Nur Marfaiza binti Mazuki

¹ Pelajar pascasiswazah di Fakulti Pengajian Ilmu Kemanusiaan, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang (noorzahidahmzain@gmail.com)

² Pelajar pascasiswazah di Akademi Pengajian Islam Kontemporari, UiTM Cawangan Perlis. (nurmarfaiza93@gmail.com)

ABSTRAK

Artikel ini membincangkan mengenai sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin di Alam Melayu berdasarkan kepada kajian literatur antara tahun 2014 – 2024. Objektif utama kajian ini adalah untuk mengkaji faktor kurangnya penulisan berkenaan tokoh antara 10 tahun ke belakang. Kajian ini akan menggunakan metode kualitatif seperti buku, tesis, jurnal dan lain-lain rujukan relevan terutamanya sumber-sumber yang telah dibuat oleh pengkaji terdahulu mengenai sumbangan beliau dalam pelbagai bidang termasuklah bidang fiqh, falak, tajdid, dan sebagainya. Di samping itu, pengkaji juga akan membincangkan sumbangan beliau dengan disandarkan kepada rujukan daripada Surat Persendirian tokoh di Arkib Negara Malaysia (ANM). Selain itu, kajian ini juga akan mengfokuskan kepada skop kajian yang telah dikaji oleh pengkaji terdahulu serta kelompongan yang masih ada yang boleh dijadikan subjek kajian oleh penulis-penulis akan datang. Justeru itu, kajian ini akan merungkai pemikiran beliau yang jauh ke hadapan berbanding tokoh sezamannya dan corak pemikirannya yang menjadi polemik antara Kaum Muda dan Kaum Tua serta pemikiran beliau juga kebanyakannya disampaikan melalui bidang penulisan sama ada dalam bentuk akhbar atau majalah. Oleh itu, artikel ini akan membahagikan kepada tiga bahagian utama iaitu pendahuluan, metode kajian dan sumbangan beliau di Alam Melayu. Tambahan juga, di akhir kajian ini juga adalah bertujuan melihat sejauh manakah penulisan mengenai Sheikh Tahir dikaji dan faktor yang menyebabkan kurangnya pendedahan terhadap penulisan beliau.

Kata Kunci: Syeikh Tahir Jalaluddin; Alam Melayu; kajian literatur; fiqh; falak; tajdid

1. PENDAHULUAN

Perkembangan ilmu di Alam Melayu telah menyumbang pendidikan masyarakat tempatan dengan mempengaruhi masyarakat melalui pelbagai bentuk sama ada melalui pengajaran di sekolah pondok dan madrasah. Malah perkembangan ilmu juga dikembangkan menggunakan medan penulisan seperti Majalah al-Imam dan Pengasuh yang antaranya penyumbang penulisan yang banyak adalah Syeikh Tahir Jalaluddin bagi menyedarkan masyarakat tentang ajaran Islam yang sebenar di samping membangkit semangat menentang penjajah pada masa tersebut.¹¹

¹¹ Boleh rujuk buku yang diterbitkan oleh Yayasan Dakwah Islamiah Malaysia(YADIM) yang ditulis oleh Tajuddin Saman & Abd Manaf Ahmad yang bertajuk: Tokoh-tokoh Agama dan Kemerdekaan Di Alam Melayu. Juga boleh

Syeikh Tahir Jalaluddin (Syeikh Tahir) merupakan seorang tokoh yang mempunyai susur galur yang hebat yang mana datuknya, Tuanku Nan Tua merupakan ulama yang disegani di Minangkabau, manakala sepupunya, Syeikh Ahmad Khatib pula merupakan ulama yang terkenal dalam kalangan orang Melayu di Mekah. Syeikh Tahir telah dilahirkan pada hari Selasa, 4 Ramadan 1286 H bersamaan dengan 9 Disember 1869 M di Ampek Angkek Bukit Tinggi, Sumatera Barat.¹² Beliau juga telah kematian ibu bapa seawal usianya dan dijaga oleh ibu saudaranya, Limbak Urai yang telah mendidik dan membimbingnya dalam ilmu agama sebelum beliau berangkat ke Mekah semasa berumur 11 tahun¹³ dan di sana beliau telah dijaga dan dibimbing oleh sepupunya, Syeikh Ahmad Khatib yang merupakan seorang ulama yang disegani dan berpegang kepada Mazhab Shafie dan seterusnya mempengaruhi corak pemikiran Syeikh Tahir.

Selain itu juga, pengajian ilmu Syeikh Tahir di Mekah adalah selama 13 tahun bagi mempelajari pelbagai bidang ilmu agama¹⁴ termasuklah mempelajari bahasa Arab dan bahasa Inggeris bagi melengkapkan dirinya bagi menghadapi masyarakat Alam Melayu pada masa tersebut yang bercampur antara amalan agama Islam dan amalan adat.¹⁵ Oleh hal yang demikian, beliau juga melanjutkan pelajarannya ke Universiti al-Azhar di Kaherah Mesir sehingga mendapat Shahādah al-‘Alamiyyah daripada ulama al-Azhar.¹⁶ Di samping itu juga, beliau juga mendapat pengaruh idea-idea islah dan menyebarkannya ke tanah air melalui hubungan persahabatan dengan Muhammad Rashid Ridha yang merupakan anak murid paling rapat dengan Syeikh Muhammad Abduh (sebarikan idea-idea islah melalui majalah al-Manar).¹⁷

Setelah kembalinya ke tanah air, Syeikh Tahir telah memberi sumbangan besar terutamanya dalam bidang fiqh dan falak serta tanpa jemu menyebarkan idea-idea beliau melalui akhbar dan majalah. Walau bagaimanapun, kebanyakan ideanya ditolak oleh masyarakat tempatan yang mempunyai status quo dalam pentadbiran kerana pemikiran beliau telah mendahului pemikiran ulama’ sezamannya yang menyebabkan pandangannya sukar diterima dan akhirnya

dirujuk di laman web rasmi YADIM :<https://www.yadim.com.my/v2/tokoh-tokoh-agama-kemerdekaan-di-alam-melayu/>

¹² Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Surat Persendirian, No Ruj: 2006/0036682, t.th, 1, Arkib Negara Malaysia, Surat Persendirian 2006/0035664, t.th., hlm. 1 dan Surat Persendirian 2006/0036682, t.th. hlm. 1. Hamka juga menyatakan, kelahiran Syeikh Tahir Jalaluddin adalah pada 4 Ramadan 1286 / 9 Disember 1869 sama dengan catatan Syeikh Tahir Jalaluddin, Lihat dalam Hamka., (1982). Ayahku, 274, UMINDA, Jakarta.

¹³ Mohamad Amin, A., (2012). Sumbangan Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki Terhadap Perkembangan Fiqh Dan Falak, 43, Tesis Doktor Falsafah: Universiti Kebangsaan Malaysia.

¹⁴ ilmu nahu, saraf, bayān, macāni, badi’, ‘arud, mantiq, tauhid, fiqh, usūl fiqh, hadis, tafsir, hisāb, handasah dan falak. Lihat; Mukhtar, R., (1980). Inventori Surat-Surat Persendirian Sheikh Tahir Jalaluddin, vii, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

¹⁵ Bachtiar, D., (1994). Riwayat Hidup dan Perjuangan Syeikh Tahir Jalaluddin Al- Azhari Al-Falaki. 26, Asmah Publisher, Kuala Lumpur.

¹⁶ Lihat dalam Surat Persendirian 2006/0036682, (t.th). Catitan peribadi. Arkib Negara Malaysia, 1, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.; dan lihat juga Hamdan, H., (1973), Syeikh Tahir Jalaluddin Pelopor Pemikiran Islam di Malaysia. Dewan Bahasa September: 408; Mohd Sarim, M., (1977). Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki: Pelopor Gerakan Islah Islamiyyah di Tanah Melayu, Malaysia, History, XX, II, 2; Ismail, I., et al, 1993, hlm.12; Bachtiar Djamily, 1994, hlm. 26; Ibrahim, A., (1994). Islamic Modernism In Malaya: The Life And Thought of Sayid Syeikh Al-Hadi, 62, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.

¹⁷ Fadhlullah, J., (2003). Pengaruh Pemikiran Syed Jamaluddin al-Afghani dan Syeikh Muhammad Abduh Terhadap Syeikh Tahir Jalaluddin dalam Sohaimi, A., pnyt., Syeikh Tahir Jalaluddin Pemikir Islam, Universiti Sains Malaysia, 35-36, Pulau Pinang.

menimbulkan percanggahan.¹⁸ Oleh itu, perbincangan mengenai sumbangan dan pemikiran tokoh akan dihuraikan dengan lebih tepat dalam subtopik Perbincangan dan Hasil Kajian selepas ini.

2. METODOLOGI KAJIAN

Dalam kajian ini, penulis menggunakan kaedah kajian berbentuk kualitatif di mana beberapa metode kajian telah digunakan bagi membantu dan memudahkan penulis memahami pengkajian yang dikaji iaitu kajian kepustakaan dan kajian dokumentasi. Penulis telah merujuk beberapa buah buku secara fizikal mengenai Syeikh Tahir antaranya buku yang ditulis oleh Mohd Puaad Abdul Malik dan Ahmad Faisal Abdul Hamid¹⁹ serta beberapa orang penulis terdahulu mengenai sumbangan Sheikh Tahir Jalaluddin yang melibatkan tesis, buku, artikel dan sebagainya. Di samping itu, penulis merujuk sumber primer sebagai sandaran dan sokongan kepada rujukan terkini dengan menjadikan manuskrip tokoh dalam Surat Persendirian (SP10) sebagai sumber primer. Selain itu juga, kajian Kepustakaan yang melibatkan pencarian artikel dalam talian menggunakan laman web seperti *Google Scholar*, *ResearchGate* dan *ejournal* universiti tempatan dengan menggunakan kata carian "Sheikh Tahir Jalaludin" dan "sumbangan" terutamanya Perpustakaan Hamzah Sendut di Universiti Sains Malaysia, Perpustakaan Utama dan Perpustakaan Peringatan Za'ba di Universiti Malaya serta pengkaji juga membuat rujukan di Universiti Kebangsaan Malaysia, Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (UIAM) dan juga Perpustakaan Negara Malaysia (PNM).

3. PERBINCANGAN DAN HASIL KAJIAN

Berdasarkan kajian penulis, sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin adalah tidak asing kepada Alam Melayu terutamanya bidang fiqh, falak dan tajdid. Jika kita lihat, rujukan antara tahun 10 tahun ke belakang (2024 hingga 2014) adalah kurang berbanding rujukan yang sebelumnya. Penulis ingin melihat adakah sumbangan tokoh terhadap perkembangan ilmu di Alam Melayu tidak berjaya mempengaruhi masyarakat ataupun faktor pemikiran beliau yang agak keras yang menyebabkan orang tidak menyukai penulisan beliau sedangkan masih banyak lagi kajian yang boleh dibuat bagi mengetahui pemikiran dan sumbangannya dalam pelbagai bidang ilmu di Alam Melayu. Oleh yang demikian, penulis akan menjelaskan mengenai beberapa orang penulis yang menulis mengenai sumbangan tokoh sama ada dalam bentuk tesis, buku mahupun artikel.

3.1 Sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin Dalam Bidang Fiqh

Berdasarkan kajian penulis mengenai kajian sumbangan utama Syeikh Tahir Jalaluddin dalam bidang fiqh, penulis mendapati bahawa kebanyakan karya tokoh yang terdapat dalam SP10 adalah berkaitan pemahaman agama kepada masyarakat pada masa itu. Jika dilihat karya-karya pengkajian Syeikh Tahir Jalaluddin dalam bidang fiqh sahaja sebenarnya melibatkan 6 buah kitab utama.²⁰ Namun begitu, adalah satu kerugian besar kerana kebanyakan kitab fiqh karangan beliau

¹⁸ Mustajab, M., (2003). Sheikh Tahir Jalaluddin al-Falaki: Pelopor Gerakan Pembaharuan agama dan Perubahan Masyarakat dalam Sohami, A., e.d., Sheikh Tahir Jalaluddin: Pemikir Islam Penerbit Universiti Sains Malaysia, 25, Pulau Pinang.

¹⁹ Mohd Puaad, A., dan Ahmad Faisal A., (2023). Biografi dan Metode Penulisan Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Antarabangsa(IPGKA) Kuala Lumpur.

²⁰Tadhkirat al-Nasik fi al-Manasik (1897 M), Irshad al-Kha'id fi 'Ilm al-Fara'id (1929 M), Huraian Yang Membakar: Taman Persuraian Haji Bakar (1932 M), Ta'yid Tadhkirat al-Muttabi' al-Sunnat fi al-Radd 'Ala al- Qa'il bi al-

sudah tidak ditemui lagi pada masa sekarang melainkan yang tersimpan di Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur sahaja. Hal ini mungkin disebabkan oleh status beliau sebagai ulama Kaum Muda yang banyak mengkritik pemikiran dan pegangan ulama tradisional yang menyebabkan hasil karya fiqh beliau dilupakan atau cuba dilupakan.²¹

Oleh yang demikian, antara penulis yang banyak mengangkat karya dan sumbangan tokoh bermula daripada tesis beliau adalah tesis Doktor Falsafah, Dr. Mohd Pua'ad Abdul Malik pada 2014, yang bertajuk Pemikiran hukum Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin dalam Kitab *Ta'yid Tadhkirah Muttabi' Al-Sunnah fi al-rad 'ala al-qa'il bi sunniyah rak'atayn qabl al-Jum'ah*²². Dalam tesis ini, penulis membahaskan mengenai metode penulisan Syeikh Tahir yang bersesuaian dengan zamannya dan banyak terpengaruh dengan penulisan-penulisan klasik Arab terdahulu serta terdapat pengaruh usul dan fiqh dalam kitab tersebut. Dalam kitab ini tokoh membahaskan mengenai solat sunat *qabliyyah* Jumaat selepas azan pertama adalah bid'ah, namun amalan ini telah sebatu dalam diri masyarakat tempatan yang menyebabkan teguran beliau dianggap keras dan tidak dapat diterima kebanyakan masyarakat pada masa itu.²³

Di samping itu juga, penulis (Mohd Pua'ad) juga telah menulis banyak artikel dan buku yang mana kebanyakan adalah kesinambungan daripada tesis beliau bagi tujuan merungkai sumbangan Syeikh Tahir dalam pelbagai bidang ilmu. Antara buku dan artikel beliau yang boleh dirujuk adalah Analisis Penulisan Sheikh Tahir Jalaluddin dalam Kitab *Ta'yid Tadhkirah Mutabbi' al- Sunnah*,²⁴ dan Analisis Beberapa Pemikiran Tajdid Muhammad Tahir Jalaluddin.²⁵ Manakala dua buah buku beliau adalah Biografi dan Metodologi Penulisan: Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin²⁶ serta buku kedua adalah Pemikiran Hukum Ulama Melayu Progresif: Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin²⁷

3.2 Sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin Dalam Bidang Falak

Setelah melihat sumbangan beliau dalam bidang fiqh, pengkaji pula akan membincangkan mengenai sumbangan beliau sebagai seorang ahli falak. Beliau pernah menyatakan kekesalannya kerana terdapat banyak mihrab masjid yang tidak sehalu dengan arah kiblat. Misalnya, ketika

Sunniyyat Rak'atain Qabl al-Jumu'ah (1932 M), Tatimmah Irshad al-Kha'id li 'Ilm al-Fara'id (1952 M) dan Risalah Penebas Bidaah-bidaah di Kepala Batas (1953 M).

²¹ Hal ini turut disokong oleh tesis Ijazah Doktor Falsafah, Mohamad Amin Bin Abu Bakar pada 2012 yang bertajuk : Sumbangan Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin Al-Falaki Terhadap Perkembangan Fiqh Dan Falak.

²² Kitab tersebut yang dalam bahasa Melayu adalah 'Ini Huraian Yang Membakar Taman Persuraian Haji Bakar' dan diterbitkan di Kaherah oleh percetakan al-Marbawiyah pada tahun 1350 H.

²³ Mohd Puaad A., dan Ahmad Faisal A., (2017). Analisis Penulisan Sheikh Tahir Jalaluddin dalam Kitab *Ta'yid Tadhkirah Mutabbi' al- Sunnah*, Jurnal al-Tamaddun (Online), 12, 1, 67-78. (diakses pada 20 Februari 2021), Boleh lihat pada laman web: <https://mojes.um.edu.my>

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Mohd Puaad, A., dan Ahmad Faisal, A., (2021). Analisis Beberapa Pemikiran Tajdid Muhammad Tahir Jalaluddin, Jurnal al-Tamaddun, 49, 2, 1-36. Boleh lihat pada laman web: <https://mojes.um.edu.my>

²⁶ Mohd Puaad, A., dan Ahmad Faisal, A., (2023). Biografi dan Metodologi Penulisan: Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Jabatan Pendidikan Islam Dan Moral, Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Antarabangsa (IPGKBA), Kuala Lumpur.

²⁷ Mohd Puaad, A., dan Rahimin Affandi A., (2024). Pemikiran Hukum Ulama Melayu Progresif: Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Jabatan Pendidikan Islam Dan Moral, Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Antarabangsa (IPGKBA), Kuala Lumpur.

beliau menjadi pemeriksa kiblat-kiblat masjid di Perak pada tahun 1900, beliau telah melaporkan bahawa terdapat banyak masjid-masjid di Tanah Melayu tidak menuju hala kiblat yang tepat seperti mana yang berlaku di masjid Teluk Anson, Perak.²⁸

Justeru itu, penulisan mengenai pemikiran falak beliau terkini ada pelbagai focus kajian.²⁹ Hal ini kerana kebanyakan jabatan falak di Alam Melayu menggunakan kaedah beliau dalam menentukan kaedah falak sehingga Pusat Falak di Pulau Pinang³⁰ telah dinamakan sempena nama beliau. Terdapat beberapa penulis yang banyak mengkaji mengenai karya falak beliau adalah Nor Azam Mat Noor bersama kumpulan penyelidikan³¹ beliau yang banyak mendedahkan kepada masyarakat mengenai karya-karya falak tokoh yang belum dibincangkan seperti dalam buku yang diterbitkan oleh mereka bertajuk: *Astronomi Ilmu Falak: Sheikh Thahir Jalaluddin al-Minangkabawi (1869-1956) dalam Kitab Pati Kiraan Pada Menentukan Waktu Yang Lima Dan Hala Kiblat Dengan Logaritma*.³² Oleh itu, sumbangan tokoh dalam bidang falak tidak dapat disangkal lagi serta pemikiran dan karya beliau masih dijadikan rujukan sehingga kini.

3.3 Sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin Dalam Bidang Tajdid

Sebagaimana yang telah dibahaskan oleh penulis sebelum ini, penulis mendapati bahawa sumbangan beliau dalam bidang tajdid adalah berkait rapat dengan persoalan bidang fiqh³³ dan artikel Mohd Pua'ad sebelum ini juga menyatakan bahawa beliau tidak cenderung untuk berpegang kepada satu-satu mazhab sahaja yang menyebabkan hal ini tidak disenangi oleh ulama'tradisional yang berpegang dengan Mazhab Shafie dan amalan adat.³⁴ Selain itu, pemikiran

²⁸ STP., Bahagian Agama" (Fekah), no. 269, Perkara Menghadap Kiblat dan Sembahyang.

²⁹ Boleh rujuk beberapa artikel berkaitan tokoh : Siti Rahimah Mohammad Ikhsan & et.al. (2019) Penentuan Arah Kiblat Menurut Sheikh Tahir Jalaluddin dalam Kitabnya Pati Kiraan Pada Menentukan Waktu Yang Lima dan Hala Kiblat dengan Logaritma. *Jurnal Fiqh*, 16(2), 2019). H. 289-320. Lihat juga; Nasution, Khoo Salma (2014). *The Chulia in Penang: Patronage and Place-Making Around The Kapitan Kling Mosque 1786-1957*. George Town: Areca Books; Noor, N. A. M. (2021). Sumbangan Syeikh Tahir Dalam Penyebaran Ilmu Falak di Alam Melayu; Rahmadani, D. (2018). Telaah Rumus Perhitungan Waktu Salat : Tinjauan Parameter dan Algoritma. *Al-Marshad: Jurnal Astronomi Islam Dan Ilmu-Ilmu Berkaitan*, 4(2), 172-186. <https://doi.org/10.30596/jam.v4i2.2442>; Rakhmadi Butar-Butar, A. J. (2019). Kontribusi Syaikh Muhammad Thahir Jalaluddin Dalam Bidang Ilmu Falak. *MIQOT: Jurnal Ilmu-Ilmu Keislaman*, 42(2), 300. <https://doi.org/10.30821/miqot.v42i2.553>

²⁹ Zainal, B., (2016). *Pentahkikan Naskah Falak Alam Melayu*, 4-8, Jabatan Mufti Negeri Selangor, Selangor; Lihat juga; Koleksi Persendirian Sheikh Tahir Jalaluddin (SP 10), 2006/0035663, Manuskrip, Terbuka

³⁰ Boleh rujuk di laman web: <https://mufti.penang.gov.my/index.php/2014-11-12-02-31-47/hubungi/13-pusat-falak-sheikh-tahir>

³¹ Mada Sanjaya W. S., Utin Sutinah dan Dyah Anggraeni

³² Buku ini mengandungi enam bab utama yang mana bab pertama adalah mengenai biografi ringkas dan sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin. Manakala bab kedua dan ketiga membahaskan tentang analisis dan algoritma pemrograman *python* berdasarkan Kitab Pati Kiraan dalam menentukan awal waktu solat dan arah kiblat. Bab keempat pula menjelaskan permasalahan yang dihadapi semasa mengukur kiblat di Pulau Pinang, Malaysia. Selain itu, bab kelima menjelaskan mengenai penggunaan *instrument digital* bagi penentu arah kiblat dan waktu solat berdasarkan Raspberry Pi Bab terakhir pula mengenai transliterasi (Arab Jawi kepada Latin) bagi karya yang digunakan iaitu Kitab Pati Kiraan Pada Menentukan Waktu Yang Lima Dan Hala Kiblat Dengan Logaritma. Buku ini diterbitkan pada 2021 di Bandung oleh Penerbit Bolabot-CV Bolabot dan mengandungi 79 mukasurat.

³³ Abdul Halim el-Muhammady, (1994). *Sumber Undang-Undang Islam dan Pandangan Orientalis Budaya*, 1, Ilmu Sdn. Bhd, Selangor.

³⁴ Berdasarkan kitab beliau : Tahir, Ta'yid Tadhkirah, 40, kitab ini boleh dirujuk dalam Surat Persendirian Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, No Ruj: 2006/0036134 (1953), Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.42. Lihat juga;

tajdid beliau banyak dipengaruhi semasa beliau belajar di Mesir dan dipengaruhi oleh tokoh tajdid Mesir seperti Syed Jamaluddin al- Afgani, Syeikh Muhammad Abduh dan Muhammad Rashid Rida melalui pembacaan majalah al-Manar dan surat khabar majalah yang lain semasa berada di Mesir.³⁵

Di samping itu, penulisan mengenai pemikiran tajdid beliau antara tahun 2014 hingga 2024, dalam pelbagai bentuk dan antara penulis-penulis akan mengaitkan Syeikh Tahir dengan tokoh tajdid di Mesir tersebut.³⁶ Manakala di tanah air, Syed Syeikh al-Hadi adalah sahabat seperjuangannya yang bukan sahaja menyebarkan ilmu pengetahuan kepada masyarakat tempatan, malah memperjuangkan kemerdekaan tanah air.³⁷ Penulisan Prof. Dr Hafiz juga melihat bagaimana pemikiran tajdid Mesir mempengaruhi penduduk Alam Melayu dan seterusnya meniuip semangat nasionalisme dalam diri masyarakat tempatan bagi mencapai kemerdekaan. Oleh itu, secara umumnya dapat kita simpulkan bahawa pemikiran tajdid yang disebarkan oleh tokoh adalah berkait rapat dengan pengaruh pengajian dan perjumpaannya dengan tokoh tajdid di Mesir.

4. KESIMPULAN

Berdasarkan perbincangan di atas, secara keseluruhannya penulis dapat simpulkan bahawa sumbangan Syeikh Tahir dapat dilihat dalam menyebarkan pemikirannya di tanah air melalui akhbar dan majalah tempatan seperti al-Imam, al-Manar, Pengasuh dan sebagainya. Hal ini adalah bertepatan dengan jiwa beliau yang amat tegas dalam menegur amalan-amalan yang tidak selari dengan Islam itu sendiri yang akhirnya menyebabkan beliau dipandang serong oleh golongan tradisional. Walaupun begitu, semangatnya untuk membetulkan fahaman masyarakat tidak luntur walaupun pernah dipenjarakan dan dipulau oleh masyarakat di Alam Melayu. Oleh itu, ketokohan beliau memang tidak dapat disangkal lagi dalam masyarakat dan wajarlah diingati oleh segenap lapisan dan sumbangan beliau ini juga boleh kita war-warkan kepada generasi pada hari ini bahawa betapa pentingnya menghargai jasa dan karya ulama' terdahulu kerana perjuangan mereka mempertahankan Islam dan negara patut dicontohi dan diteladani supaya cara hidup dan negara kita adalah terarah kepada ajaran Islam yang sebenar.

Mohamad Amin, A., (2012). Sumbangan Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki Terhadap Perkembangan Fiqh Dan Falak, 277, Tesis Doktor Falsafah: Universiti Kebangsaan Malaysia.

³⁵ Fadhlullah, J., (2003). Pengaruh Pemikiran Syed Jamaluddin al-Afghani dan Syeikh Muhammad Abduh terhadap Sheikh Tahir Jalaluddin dalam Sohaimi, A., pnyt., Sheikh Tahir Jalaluddin: Pemikir Islam, Penerbit Universiti Sains Malaysia, 35-36, Pulau Pinang.

³⁶ Berdasarkan kepada penulisan Professor Dr. Hafiz Zakariya (Pensyarah Kanan di Abdulhamid Abusulayman Kulliyah Of Islamic Revealed Knowledge And Human Sciences, UIA) banyak menulis tentang gerakan tajdid (<https://www.iium.edu.my/directory/show/1984>). Antara penulisan beliau adalah Muhammad 'Abduh's reformism: the modes of its dissemination in pre-independent Malaysia.(2020) International Research Journal of Shariah, Muamalat and Islam (IRJSMI), 2 (4) pp. 43-54; Major trends in the historiography of Muslim reformism in pre-Independent Malaysia. (2019) Intellectual Discourse, 27 (2) pp. 531-554, Sumbangan gerakan Islah terhadap perkembangan nasionalisme dan pendidikan Islam di Tanah Melayu = The contribution of the Islah movement to the development of nationalism and Islamic education in pre-independent Malaysia. International Journal of Heritage, Art and Multimedia, 2 (7) pp. 12-23 dan beberapa artikel dan buku beliau yang membahaskan mengenai Gerakan tajdid di Alam Melayu boleh dilihat secara *online* mahupun fizikal di Perpustakaan UIAM,Gombak.

³⁷ Hafiz, Z., (2019). Major Trends in the Historiography of Muslim Reformism in pre-Independent Malaysia. Intellectual Discourse, 27, 2, 531-554; Boleh lihat juga: <http://irep.iium.edu.my/75079/>)

RUJUKAN

- Mohamad Amin, A., (2012). Sumbangan Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki Terhadap Perkembangan Fiqh Dan Falak, 43, Tesis Doktor Falsafah: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Bachtiar, D., (1994). Riwayat Hidup dan Perjuangan Syeikh Tahir Jalaluddin Al- Azhari Al-Falaki. 26, Asmah Publisher, Kuala Lumpur.
- Mukhtar, R., (1980). Inventori Surat-Surat Persendirian Sheikh Tahir Jalaluddin, vii, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Surat Persendirian 2006/0036682, (t.th). Catitan peribadi. Arkib Negara Malaysia, 1, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.
- Ibrahim, A., (1994). Islamic Modernism In Malaya: The Life And Thought of Sayid Syeikh Al-Hadi, 62, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Fadhlullah, J., (2003). Pengaruh Pemikiran Syed Jamaluddin al-Afghani dan Syeikh Muhammad Abduh Terhadap Syeikh Tahir Jalaluddin dalam Sohaimi, A., pnyt., Syeikh Tahir Jalaluddin Pemikir Islam, Universiti Sains Malaysia, 35-36, Pulau Pinang.
- Mustajab, M., (2003). Sheikh Tahir Jalaluddin al-Falaki: Pelopor Gerakan Pembaharuan agama dan Perubahan Masyarakat dalam Sohaimi, A., e.d., Sheikh Tahir Jalaluddin: Pemikir Islam Penerbit Universiti Sains Malaysia, 25, Pulau Pinang.
- Mohd Puaad A., dan Ahmad Faisal A., (2017). Analisis Penulisan Sheikh Tahir Jalaluddin dalam Kitab *Ta'yid Tadhkirah Mutabbi' al- Sunnah*, Jurnal al-Tamaddun (*Online*), 12, 1, 67-78. (diakses pada 20 Februari 2021), Boleh lihat pada laman web: <https://mojes.um.edu.my>
- Mohd Puaad, A., dan Ahmad Faisal, A., (2021). Analisis Beberapa Pemikiran Tajdid Muhammad Tahir Jalaluddin, Jurnal al-Tamaddun, 49, 2, 1-36. Boleh lihat pada laman web: <https://mojes.um.edu.my>
- Mohd Puaad, A., dan Ahmad Faisal, A., (2023). Biografi dan Metodologi Penulisan: Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Jabatan Pendidikan Islam Dan Moral, Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Antarabangsa (IPGKBA), Kuala Lumpur.
- Mohd Puaad, A., dan Rahimin Affandi A., (2024). Pemikiran Hukum Ulama Melayu Progresif: Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Jabatan Pendidikan Islam Dan Moral, Institut Pendidikan Guru Kampus Bahasa Antarabangsa (IPGKBA), Kuala Lumpur.
- Zainal, B., (2016). Pentahkikan Naskhah Falak Alam Melayu, 4-8, Jabatan Mufti Negeri Selangor, Selangor
- Hafiz, Z., (2019). Major Trends in the Historiography of Muslim Reformism in pre-Independent Malaysia, Intellectual Discourse, 27, 2, 531-554.